

Az ideális és a torz, a remény és reménytelenség egymást kikezdő, mégis éltető állapota a prózában és drámában bemutatott *kapcsolatok* vizsgálata után a versen belül a *személyiséget* meghatározó képletté válik. Az elképzelt és az aggastyánképben lehetetlenített szituációk egymást metsző síkjai ezáltal versstruktúráját épp az általa megtalált megismerési forma, sajátos személyiségelemzési módszer befogadására teszik alkalmassá.

Végül is módszere így válik (most már az összes irodalmi műfajban kipróbálva) a megismerést gátló, a lezárt végeredményt tételező szemlélete ellenére a műveibe épített mikrováltozatok segítségével épp e lezárt végeredményt felbontó, *újjajta megismerésmódot alapjává*. Ezzel születik meg a Füst Milán-i mű paradoxona: így fogott ki végzetén, aki a végzet elétkozottjának tartotta magát, és lett a megismerhetetlenség és az elzárkózás költője, irodalmunk egyik nagy jelentőségű felfedezője és önfeltárója.

LENGYEL JÓZSEF: ÉZSAU MONDJA...

Alomvilágban él, kinek csak öröme van.
(Ilyés Gyula)

Lengyel Józsefről eddig is tudtuk, hogy kísérletező kedvű, nyugtalan, vívódó, a társadalmi és erkölcsi kérdésekről nyílt szókimondással, de mindenkor nagy felelősségérzéssel valló alkotó. Így a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában megjelent új könyve — a kis formátumú, csekély terjedelmű, ám komoly fajsúlyú *Ézsau mondja*... — az eddigi életmű ismerői számára nem szolgál meglepetéssel, lényegében nem változtatja meg, bár néhány remekbekészült elbeszélés tanulságával feltétlenül gazdagítja, árnyaltabbá teszi az íróról korábban kialakult képünket.

Az új kötetet négy ciklusba osztott — *Ézsau — Nem! — Két elbeszélés — Auróra* —, különböző műfajú és hangvételű, de tematikailag egységes írásokból állította össze a szerző: valamennyiben furcsa, kellemetlen helyzetbe, nemegyszer embertelen körülmények közé került emberekkel találkozunk. Ilyen megalázott és megszorított az apai örökségéből kisemmizett Ézsau is, a meghatározhatatlan műfajú címadó írás hőse, aki váratlanul betoppan az író részletre vásárolt lakásába, és beszélgetni kezd vele. A párbeszéd azonban nagyon hamar átalakul keserű monológgá. Ézsau teljesen átveszi a szót, kíméletlenül bírálja az elvtelen, simulékony konformistákat, a mai kiválasztottakat, a vizet prédikáló, de a dolgozó kisembereknek gyakran csak csontot, mócsingot és a részletfizetés gúzsát adó borissza vezetőket, a földi Isteneket, akik „dicsérik a bányászt, de a fiaikat nem bányásznak nevelik. Osztályokról beszélnek sok igazat, de osztályfeletti étteremben tartják vacsoráikat, és pincér-Ézsau hozza az őzcombot áfonyával... Ember, ki nem vagy kiválasztott, ne higgy — és vigyázva bízzál” — mondja mintegy végső figyelmeztetésként az overalloos hős, majd eltűnik, magára hagyva az érveit latolgató, vitára kész író. Kényes, de reális problémáról mond itt véleményét Lengyel József, miközben nagyon finoman azt is érzékelteti, hogy álláspontja nem mindenben egyezik hősének indulatos és itt-ott felületesen általánosító véleményével.

Az emberi jellem nagy próbatételeiről vallanak az *Elévült tartozás* világát idéző *Nem!*-ciklus darabjai. Az *Obsitosok szökésekről beszélgetnek* például arról győz meg, hogy nemcsak a fogolyéletnek, hanem a szökésnek is megvan a maga etikája. Az obsitosok — akik sokkal jobban hasonlítanak a *Családi kör* igaz történetekből meséket kerekítő béna hadfiára, mint a nagyokat füllentő Hány Jánosra — néhány önmagában is érdekes szökés történetét mesélik el. De hamar rájövünk, hogy a cselekmény itt csupán ürügy a hősök gondolkodásmódjának és magatartásának elemző ábrázolására. Nem a leleményesség és a technikai fogások, hanem a szökés morális oldala érdekli elsősorban a szerzőt. A szökni készülő fogolynak sok mindent mérlegelnie kell: tekintettel kell lennie rabtársaira, a szabadokra, akiket esetleg bajba sodorhat, de még az emberségesebb örökre is: „Akkor szabad csak megszökni, mikor gonosz ór van szol-

gálatban. Ezt nálunk jóformán mindig megtartották. Az őr ugyanis három évet kapott, ha megszökött tőle valaki." Egy másik obszitos, Pálfia Pál hosszú bujkálás után boldogan vonul be az ausztriai politikai internáló táborba. Nagyon tanulságos, ahogyan megindokolja boldogságát: „Életben maradtam, és semmi hitványságot se kellett elkövetnem. Ennél többet ritkán kívánhatunk." E néhány mondatnyi idézet is azt igazolja, hogy az író a társadalomból hosszabb-rövidebb időre kitzasztott és légerek kerítései mögé zárt, testileg-lelkileg meggyötört foglyokat sem menti fel bizonyos — igénytelennek semmiképpen nem tekinthető — erkölcsi normák betartása alól. Az *Egy krumpiszüret krónikájá*-ban az ostoba és embertelen rendeleteknek kiszolgáltatott Nekeresdi Györgyöt látjuk viszont, a ciklus címadó költeménye pedig a szerző erkölcsi hitvallását tartalmazza. Vannak helyzetek, amikor csak a tagadás jelentheti az igazi építő szándékot, a jövő tudatos szolgálatát:

VÉNSÉGEM HITVÁNY HAVAIT NE FÉLTSEM
ÉRTE AZ IFJÚ KATONÁT HARCBA NE KÜLDJEM

és mondani merjem:

mikor jövendöltem, tévedtem.

Már egyetlen Igen van csak:

A NEM.

Lengyel József új könyvének rangját, értékét kétségtelenül az eddigiekben vázlatosan ismertetett elbeszélések határozzák meg. De hadd szóljunk néhány szót a kötet többi írásáról is, amelyek között két hagyományos, csattanóra épülő elbeszélést (*Neszesszer, Egy Johann Strauss-koncert*) és négy színpadra vagy képernyőre szánt kísérletet (*Auróra, Ihók és Mihók, Drill, 1919*) találunk. Ez utóbbiakról — minthogy első-sorban nem olvasmánynak készültek — teljes képet nem kaphatunk, legfeljebb fogalmat alkothatunk. Annyi bizonyos, hogy a kötet tematikai egységét nem bontják meg s egytől egyig nemes szándékból fogant, gondolatgazdag, egyáltalán nem érdektelen művek, bár az egyik legszebb miniatűr jelenet színpadi megvalósítását nehezen tudjuk elképzelni, legalábbis a szerző elképzeléseinek teljes tiszteletben tartásával. Az *Auróra*-ra gondolunk, amelynek túlságosan szép hősnőjét ma még értetlenül fogadják és idegennek találják az emberek, pedig a majdani „nagy család” gyermekeinek talán már ő lesz az óvónője. Nagy kár lenne feledésre ítélni ezt a költői kísérletet.

Az *Ézsau mondja*... nem csupán újabb értékekkel gazdagít egy már eddig is rangos életművet, de annak is meggyőző bizonyítéka, hogy az immár hetvennegyedik évében járó szerző azok közé az örökifjú öregek közé tartozik, akik nem tudnak „nyugodni”, s még akkor sem fogják azt mondani, hogy *elég*, amikor esetleg már csak a jó ellenében harcolhat — a még jobbért. Lengyel József újabb művei csöppet sem derűs, ellenkezőleg: helyenként kifejezetten rossz közérzetről árulkodó írások. De ha elfogadjuk a szerző optimizmusértelmezését — amely semmit sem ítél el jobban, mint a tényleges helyzettel mit sem törődő derűlátást —, akkor mégis azt kell mondanunk róluk, hogy optimisták, mert a múlt bűneinek és a jelen hibáinak őszinte kimondásával sokat, nagyon sokat tesznek azért, hogy „optimisták lehessünk”. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

BENKŐ ÁKOS

VAS ISTVÁN: NEM SZÁMÍT

Az 1969-ben megjelent kötet — a sorban a tizenegyedik — meglepetés és sima folytatás, ha úgy tetszik, kiteljesedés egyszerre. Egy nagy lírikus higgadt, rendkívüli formaérzékkel és szerkesztői fegyellemmel alakított könyve ez, amely láthatóan nem törekszik arra, hogy egy „élet” vagy „életmű” szintézise legyen. Hangvételében, tematikájában és polémikus kiélezettségével azonban igényt tart arra, hogy sok szempont-